

Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging

Vedtatt ved kongelig resolusjon 12. juni 2015

Kommunal- og moderniseringsdepartementet

FORORD

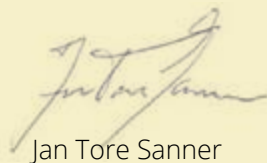
Vi blir stadig flere innbyggere her i landet. Befolkningsveksten bidrar til en positiv utvikling av samfunnet vårt, og gir oss muligheter til å finne nye løsninger for byutvikling, næringsutvikling og transport. Veksten skaper samtidig også press på arealer og infrastruktur og gir utfordringer for klima, miljø og helse.

Ved å samordne arealbruk og transport kan vi sikre god ressursutnyttelse. Samtidig må vi sørge for tilstrekkelig boligbygging og gode levekår for alle. I årene som kommer blir det også viktig å legge til rette for økt verdiskaping, og innovasjon og vekst i nye og grønne næringer.

Planlegging etter plan- og bygningsloven er en viktig felles arena for å møte disse utfordringene. Kommunene og fylkeskommunene har sentrale roller som utviklingsaktør og planmyndighet i arbeidet for et sikkert, vekstkraftig og miljø- og klimavennlig samfunn.

Regjeringen bidrar til å sikre raskere utbygging av boliger, arbeidsplasser og samferdsel ved å forenkle regelverket for plan- og byggesak. Forenklingene gir økt lokalt selvstyre, og samtidig økt ansvar til fylkeskommunene og kommunene for å sikre gode og langsiktige løsninger.

Gjennom dette dokumentet ønsker regjeringen å fremme samarbeidet med kommunene og fylkeskommunene om en bærekraftig og mer effektiv areal- og samfunnsplanlegging i årene som kommer.

Jan Tore Sanner

INNHOOLD

Forord	3
Nasjonale forventningers rolle i plansystemet.....	5
Gode og effektive planprosesser	7
Enklere regelverk og bedre samarbeid	7
Målrettet planlegging	8
Økt bruk av IKT i planleggingen.....	10
Regjeringens forventninger	11
Bærekraftig areal- og samfunnsutvikling	13
Et klimavennlig og sikkert samfunn	13
Aktiv forvaltning av natur- og kulturminneverdier.....	14
Fremtidsrettet næringsutvikling, innovasjon og kompetanse	15
Regjeringens forventninger	17
Attraktive og klimavennlige by- og tettstedsområder	19
Samordnet bolig-, areal- og transportplanlegging.....	19
Et fremtidsrettet og miljøvennlig transportsystem	20
Levende by- og tettstedssentre.....	21
Helse og trivsel	21
Regjeringens forventninger	23

Forsidebilde:
Jan Haaland ABO plan & arkitektur as

Forordbilde:
Illustrasjonsfoto www.colourbox.no

Side 4-5:
Foto Jan Hausken

Side 8 Fra topp og mot høyre
Christoffer Horsfjord Nilsen (ungdom)
Jan Hausken (hvit modell og mobil i hånd)
Jørgen Brun (byggeplass)
Illustrasjonsfoto www.colourbox.no

Side 12 fra topp mot høyre
Illustrasjonsfoto www.colourbox.no (sluk)
Fotolia (oversiktsbilde og jente som skrur)
Illustrasjonsfoto www.colourbox.no (skip)
Jørgen Brun (grønt tak)
Illustrasjonsfoto www.colourbox.no (jente i fjellet)

Side 18 fra topp mot høyre
Maylinn Stomperud (plass) (sykkelstativ)
Illustrasjonsfoto www.colourbox.no (dyrking i by)
Nordland fylkeskommune Erik Veigård (to gutter)
Jan Haaland ABO plan & arkitektur as (boliger)
Nordland fylkeskommune Erik Veigård (spill)
Statens vegvesen (bybanen i Bergen)

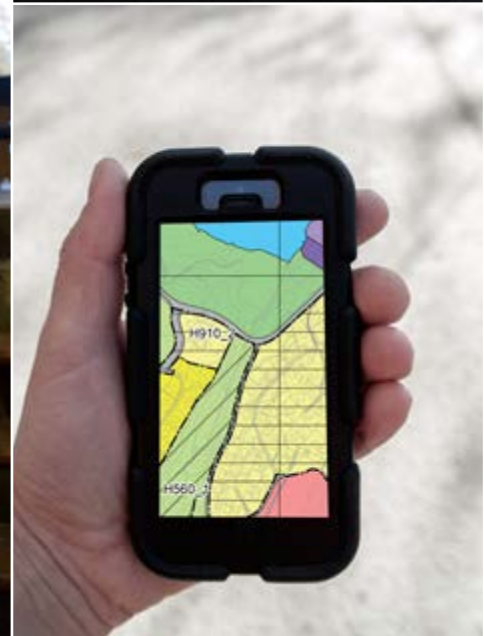
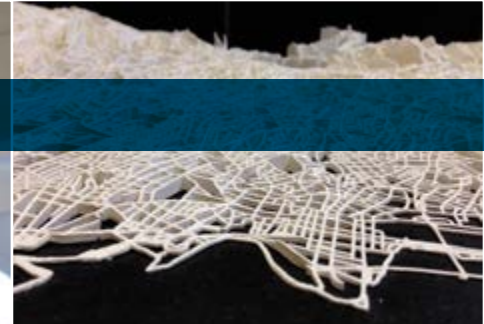

Nasjonale forventningers rolle i plansystemet

For å fremme en bærekraftig utvikling skal regjeringen hvert fjerde år utarbeide nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging. Dette går frem av plan- og bygningsloven § 6-1. De nasjonale forventningene skal legges til grunn for de nye fylkestingenes og kommunestyrenes arbeid med regionale og kommunale planstrategier og planer. De nasjonale forventningene skal også legges til grunn for statlige myndigheters medvirkning i planleggingen. Oppfølging fra alle parter vil bidra til bedre sammenheng mellom nasjonal, regional og kommunal planlegging, og gjøre planleggingen mer forutsigbar og målrettet.

De nasjonale forventningene samler mål, oppgaver og interesser som regjeringen forventer at fylkeskommunene og kommunene legger særlig vekt på i planleggingen i årene som kommer. Forventningsdokumentet er retningsgivende for regional og kommunal planlegging. Fylkeskommunene og kommunene har ansvar for å finne helhetlige løsninger, der lokale forhold og lokalpolitiske interesser og hensyn ivaretas, sammen med nasjonale og viktige regionale interesser. Forventningsdokumentet er ikke uttømmende for alle oppgaver og hensyn som kommunene og fylkeskommunene skal ivareta etter plan- og bygningsloven. Dokumentet må derfor sees i sammenheng med gjeldende regelverk og veiledning.

Første del av dokumentet omhandler gode og effektive planprosesser. Andre del omhandler planlegging for bærekraftig areal- og samfunnsutvikling generelt. Tredje del omhandler planlegging for attraktive og klimavennlige by- og tettstedsområder spesielt.

GODE OG EFFEKTIVE PLANPROSESSER

Regjeringen vektlegger raskere prosesser for planlegging av bolig, næring og samferdsel. Samtidig styrker regjeringen det lokale selvstyret i planleggingen. Dette betyr at fylkeskommunene og kommunene får økt ansvar for å sikre nasjonale og viktige regionale interesser. Gjennom bedre samarbeid og effektivisering av planarbeidet er det mulig å korte ned tidsbruken, samtidig som viktige hensyn og kvalitetskrav ivaretas. For å sikre raskere prosesser og redusere konflikter, gjennomfører regjeringen forsøk der fylkesmennene i tolv fylker har fått økt ansvar for samordning av statlige innsigelser. Regjeringen gjør også forenklinger i plan- og bygningsloven og tilrettelegger for økt bruk av IKT, og forventer at fylkeskommunene og kommunene tar i bruk mulighetene dette gir.

Enklere regelverk og bedre samarbeid

Forenklinger i plan- og bygningsloven skal gi raskere og enklere prosesser. Konkrete endringer som er gjennomført er fjerning av 5-årsfristen for å starte gjennomføring av privat detaljregulering. Det er innført nye tidsfrister som skal sikre raskere planbehandling, og reglene om konsekvensutredninger er forenklet. Parallelt er det gjort forenklinger i byggesaksdelen av plan- og bygningsloven, som skal bidra til raskere byggeprosesser og reduserte byggekostnader. Regjeringen vil vurdere ytterligere forenklinger.

Som planmyndighet har fylkeskommunene og kommunene ansvar for at planer og beslutninger er basert på et godt og oppdatert kunnskapsgrunnlag, og

ivaretar nasjonale og viktige regionale interesser. Det er viktig at eksisterende kunnskap om miljø og samfunn tas aktivt i bruk tidlig i planprosessen. Gode mekanismer for å håndtere motstridende interesser i planleggingen vil redusere tidsbruken. Her er tidlig og forpliktende involvering av allmennheten, berørte myndigheter, parter og interesseorganisasjoner sentralt. Dette kan bidra til å redusere konfliktnivået, tidsbruken og til å bedre kvaliteten på planene. Fylkesmannen skal sammen med andre statlige myndigheter, fylkeskommunen og Sametinget klargjøre hva som er nasjonale og viktige regionale interesser i den enkelte sak, og veilede i hvordan interessene kan ivaretas. Slik kan eventuelle konflikter løses så tidlig som mulig, og på lokalt nivå.

Regionalt planforum er i dag etablert i alle landets fylker, og er en viktig arena for avklaring og samordning av interesser knyttet til regionale og kommunale planer. Regjeringen oppfordrer alle parter til aktiv bruk av planforum. En forutsetning for at regionalt planforum skal bidra til tidlig avklaring av interesser, er at fylkeskommunene sørger for gode rutiner og god ledelse av møtene. Kommunene har et ansvar for å bruke planforum aktivt og melde opp viktige saker. Fylkesmannen, andre statlige myndigheter, Sametinget og fylkeskommunen selv, må prioritere deltakelse i planforum.

Samarbeid og gode prosesser skal redusere bruk av innsigelser. Regjeringen er opptatt av at innsigelsesmyndighetene vektlegger hensynet til lokaldemokratiet. Innsigelse fremmes kun når det er nødvendig for å sikre nasjonale og viktige regionale interesser, og når tidlig dialog ikke har ført frem. Regjeringen gjennomfører et

forsøk der tolv fylkesmenn har fått ansvar for å samordne og eventuelt avskjære statlige innsigelser til kommunale planer. Hensikten er å bedre dialogen mellom statlige etater, og å redusere bruken av innsigelser.

Et godt samarbeid mellom kommunen og utbygger er en forutsetning for effektiv saksgang og god kvalitet på private planforslag. Kommunen har ansvar for å sette av tilstrekkelige ressurser til planbehandling og tilrettelegge for forutsigbare prosesser. Her er gode rutiner for oppstartsfasen, en klar fremdriftsplan for planarbeidet, og tidlige og tydelige krav til kvalitet, utredningsbehov og dokumentasjon viktig. Utredningsomfanget må tilpasses den enkelte saken.

Mållrettet planlegging

Plan- og bygningsloven gir fleksibilitet til å tilpasse planleggingen etter behov. Fylkeskommunene og kommunene bør bruke planstrategiene aktivt til å trekke opp de viktigste utfordringene for regional og lokal samfunnsutvikling, og prioritere og målrette planleggingen. Regjeringen er også opptatt av at statlige myndigheter ikke krever mer omfattende planlegging enn nødvendig.

Planstrategiene skal være et fleksibelt redskap, og det er viktig at arbeidet med de kommunale planstrategiene ses i sammenheng med kommunereformen. For kommuner som er i en prosess med sammenslåing, kan

planstrategien være et redskap også for å strukturere denne debatten. For noen kommuner kan det være hensiktsmessig å lage felles planstrategi. Dette vil imidlertid avhenge av hvor langt man er kommet i sammenslåingsprosessen.

Klare overordnede føringer for areal- og samfunnsutviklingen, bidrar til at detaljplaner kan behandles raskere og mer forutsigbart. I planstrategiarbeidet er det derfor viktig å prioritere ressurser til å oppdatere overordnede planer.

Ved planlegging av konkrete utbyggingsområder, bør kommunene være bevisste på hva som er hensiktsmessig plantype og detaljering og unngå bruk av flere plannivåer enn nødvendig. Reguleringsplaner bør fastsette og gi forutsigbarhet om de viktigste rammene, samtidig som de gir rom for praktisk tilpasning. Detaljeringsgrad bør sveikes, slik at planene ikke inneholder unødvendige krav og begrensninger som gjør gjennomføring vanskelig. Samtidig må planene sikre kvalitet og viktige samfunnshensyn.

Plan- og bygningsloven åpner for at søknad om rammetillatelse kan følge reguleringsplanforslaget og behandles samtidig. Parallell behandling av plan- og byggesak kan gi tidsbesparelser og bør brukes mer aktivt. Det er naturlig at oppstartmøtet for plansaken brukes til å avklare om det ligger til rette for parallell behandling.

Plantype eller planstrategi	Fylkeskommunen	Kommunen	Statlige myndigheter	Krav til utredning
Regional planstrategi hvert fjerde år	Utarbeide og vedta	Delta i planprosessen	Veilede og gi tidlige innspill om nasjonale og viktige regionale interesser	
Regionale planer etter behov	Utarbeide og vedta	Delta i planprosessen	Veilede og gi tidlige innspill om nasjonale og viktige regionale interesser	Eventuell konsekvensutredning. Vurdering etter naturmangfoldloven §§ 8-12 der naturmangfold berøres
Kommunal planstrategi hvert fjerde år	Veilede og delta i prosessen. Gi tidlige innspill om nasjonale og viktige regionale interesser innenfor eget ansvarsområde.	Utarbeide og vedta	Veilede og gi tidlige innspill om nasjonale og viktige regionale interesser	
Kommuneplanens samfunnsdel rulleres etter behov	Veilede og delta i planprosessen. Gi tidlige innspill om nasjonale og viktige regionale interesser innenfor eget ansvarsområde	Utarbeide og vedta	Veilede og gi tidlige innspill om nasjonale og viktige regionale interesser	
Kommuneplanens arealdel rulleres etter behov	Veilede og delta i planprosessen, herunder organisere planforum. Gi tidlige innspill om nasjonale og viktige regionale interesser innenfor eget ansvarsområde	Utarbeide og vedta Føre planregister	Veilede og gi tidlige innspill om nasjonale og viktige regionale interesser	ROS-analyse etter pbl. § 4-3. Konsekvensutredning. Vurdering etter naturmangfoldloven §§ 8-12 der naturmangfold berøres. Eventuelle undersøkelser etter kulturminneloven § 9
Kommunedelplan for bestemte områder, temaer eller virksomhetsområder etter behov	Veilede og delta i planprosessen, herunder organisere planforum. Gi tidlige innspill om nasjonale og viktige regionale interesser innenfor eget ansvarsområde	Utarbeide og vedta Føre planregister	Veilede og gi tidlige innspill om nasjonale og viktige regionale interesser	ROS-analyse etter pbl. § 4-3. Eventuell Konsekvensutredning. Vurdering etter naturmangfoldloven §§ 8-12 der naturmangfold berøres. Eventuelle undersøkelser etter kulturminneloven § 9
Reguleringsplan for større bygge- og anleggstiltak, og andre tiltak som kan få vesentlige virkninger for miljø og samfunn	Veilede og delta i planprosessen, herunder organisere planforum. Gi tidlige innspill om nasjonale og viktige regionale interesser innenfor eget ansvarsområde	Utarbeide og vedta Føre planregister	Veilede og gi tidlige innspill om nasjonale og viktige regionale interesser	ROS-analyse etter pbl. § 4-3. Eventuell konsekvensutredning. Vurdering etter naturmangfoldloven §§ 8-12 der naturmangfold berøres. Eventuelle undersøkelser etter kulturminneloven § 9

Tabellen viser plan- og utredningskrav, hvilke planer som kun skal utarbeides ved behov og de ulike myndigheters sentrale ansvar i planleggingen.

Økt bruk av IKT i planleggingen

Regjeringen satser på økt bruk av IKT for å forenkle offentlig sektor. Økt bruk av IKT i planleggingen vil gi mer effektive og standardiserte planprosesser, og åpne for bedre innsyn og medvirkning for befolkningen.

Enkel tilgang til digitale plan- og temadata er en forutsetning for digital plan- og byggesaksbehandling. Regjeringen har som målsetting at flest mulig arealplaner blir digitalisert og gjort tilgjengelig, og at alle kommuner får på plass digitale planregistre. Samtidig

er det et mål at flere fylkeskommuner og kommuner tilrettelegger for digital plandialog for å gjøre det enklere å medvirke i planleggingen. Digital plandialog gir økt tilgjengelighet for befolkningen, og gjør at innspill og synspunkter kan formidles på en enklere måte.

Statens kartverk tilrettelegger for bedre tilgang til plan- og temadata gjennom samarbeid om det offentlige kartgrunnlaget med kommuner, fylkeskommuner og andre statlige etater.

REGJERINGENS FORVENTNINGER TIL REGIONAL OG KOMMUNAL PLANLEGGING

- Fylkeskommunene og kommunene baserer planforslag og beslutninger på et godt og oppdatert kunnskapsgrunnlag, og ivaretar nasjonale og viktige regionale interesser. Fylkeskommunene og kommunene sikrer samtidig tidlig medvirkning og involvering av allmennheten, berørte myndigheter, parter og interesseorganisasjoner.
- Fylkeskommunene styrker regionalt planforum som arena for tidlig avklaring av interesser og konflikter i plansaker, slik at viktige hensyn ivaretas og innsigelser begrenses. Kommunene bruker regionalt planforum aktivt. Fylkesmannen, andre statlige myndigheter, fylkeskommunen og Sametinget prioriterer deltakelse i planforum, og kommer med tydelige signaler om hva som er nasjonale og viktige regionale interesser i den enkelte sak.
- Fylkesmannen, andre statlige myndigheter, fylkeskommunene og Sametinget vektlegger det lokale selvstyret. Innsigelse fremmes kun når det er nødvendig for å sikre nasjonale og viktige regionale interesser, og når tidlig dialog ikke har ført frem.
- Kommunene tar i bruk mulighetene som ligger i plan- og bygningsloven for prioriteringer og forenklinger. Kommunene oppdaterer overordnede planer, unngår flere plannivåer enn nødvendig, sørger for hensiktsmessig detaljering og tar i bruk mulighetene for parallell plan- og byggesaksbehandling.
- Kommunene sikrer effektiv behandling av private planforslag, og bidrar til god plankvalitet ved å gi tidlige, tydelige og relevante krav til utredninger og dokumentasjon.
- Fylkeskommunene og kommunene sikrer enkel tilgang til digitale plandata gjennom bruk av digitalt planregister, og tar i bruk verktøy for digital plandialog og plan- og byggesaksbehandling.

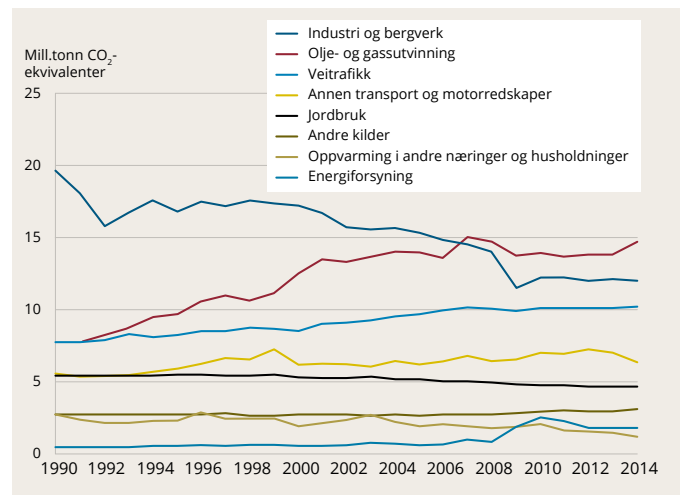

For å hindre alvorlige klimaendringer må vi i årene som kommer forberede oss på en langsiktig omstilling til et lavutslippssamfunn. Vi må også tilpasse oss effekten av klimaendringer som allerede skjer. Dette krever at vi tar i bruk sterkere virkemidler enn vi har gjort til nå, og at vi sikrer effektiv ressursutnyttelse i areal- og samfunnsutviklingen. Samtidig blir det viktig å legge til rette for økt verdiskaping og næringsutvikling, og innovasjon og vekst i nye og grønne næringer. Regjeringen vil fremheve kommunenes og fylkeskommunenes sentrale roller som utviklingsaktør og planmyndighet i arbeidet for et sikkert, vekstkraftig og miljø- og klimavennlig samfunn.

Et klimavennlig og sikkert samfunn

Menneskeskapt utslipp av klimagasser er hovedårsaken til klimaendringene de siste 50 årene. Regjeringen fører en ambisiøs nasjonal klimapolitikk og forsterker klimaforliket. Norge er i dialog med EU om en felles avtale for reduksjon av utslippene på minst 40 prosent i 2030 sammenlignet med 1990-nivået. Norge skal videre bli et lavutslippssamfunn innen 2050.

I 2014 lå de norske landbaserte utslippene av klimagasser på 53,8 millioner tonn. Dette er en økning på 3,5 prosent fra 1990. Etter olje- og gassutvinning og industri, er transport den største kilden til klimagassutslipp. Av utslippene i Norge kommer i dag 31 prosent fra transport, hvorav 19 prosent fra veitransporten alene.

Utvikling i innenlandske utslipp av klimagasser fordelt på sektorer, 1990-2014. Foreløpige tall. KILDE: STATISTISK SENTRALBYRÅ.

Til tross for økonomisk vekst og høy befolkningsvekst har Norges samlede energiforbruk vært relativt stabilt de siste årene. Dette kommer særlig av energieffektivisering i enkelte sektorer. Transportsektoren og husholdninger er store energiforbrukere. Energiforbruket til transport har økt de siste årene og utgjorde 27 prosent av innenlands energiforbruk i 2014. Energiforbruket i boliger og fritidshus har flatet ut de siste årene, og utgjorde 21 prosent i 2014.

Regional og kommunal planlegging er viktig for å begrense energiforbruk og klimagassutslipp. Alle beslutninger om lokalisering og utforming av næringsvirksomhet, boliger, infrastruktur og tjenester påvirker energiforbruk og utslipp i lang tid fremover. For å møte overgangen til lavutslippssamfunnet må

det legges stor vekt på effektiv arealbruk, og på å samordne arealbruken og transportsystemet. I nye utbyggingsområder for nærings- og boligformål bør muligheter for bruk av spillvarme, jordvarme og sjøvarme utnyttes. Regjeringen utarbeider nye energikrav som også skal bidra til mer energieffektive og klimavennlige bygg.

Selv om vi reduserer utslippene, vil klimaendringene forsterke utfordringene som naturforholdene i landet vårt allerede gir. Stigende havnivå, økt flom- og skredfare, mer ekstremvær og store og intense nedbørmengder gir økte og nye utfordringer for planleggingen. Naturhendelser har i økende grad de siste årene vist at hele lokalsamfunn kan rammes, med fare for tap av liv, helse og kritisk infrastruktur. Omfanget av erstatning etter naturskader har økt betydelig de siste ti årene. Klimaendringene omfatter også mer langsiktige effekter på blant annet naturmangfold og naturbaserte næringer.

Som kunnskapsgrunnlag for planleggingen vil Norsk klimaservicesenter utarbeide klimaprofiler for alle fylkene i Norge. Regjeringen utarbeider også statlige planretningslinjer for klimatilpasning. Retningslinjene skal bidra til at samfunnet blir bedre rustet for å møte klimaendringene, og skal legges til grunn ved statlig, regional og kommunal planlegging.

Planlegging for et sikkert samfunn må også ta hensyn til andre risikofaktorer enn klimaendringene. Det er viktig at fylkeskommunenes og kommunenes arbeid med risiko- og sårbarhetsanalyser er tverrsektorielt, og gir et godt kunnskapsgrunnlag for å forebygge og redusere aktuelle risiko- og sårbarhetsforhold. Risiko- og sårbarhetsanalysene for utbyggingsplaner bør ses i sammenheng med de helhetlige risiko- og sårbarhetsanalysene for kommunen.

Aktiv forvaltning av natur- og kulturminneverdier

Norge har unike naturverdier som må tas hensyn til i planleggingen. Disse verdiene er også en viktig ressurs for friluftsliv og næringsutvikling. Arealendringer er den viktigste påvirkningsfaktoren for truet natur i Norge i dag. Åttisyv prosent av de truede og nær truede artene har blitt eller blir påvirket av arealbruksendringer. Mange arealendringer, som hver for seg har små virkninger, kan til sammen redusere naturmangfoldet betydelig, og føre til at flere arter og naturtyper blir truet. Det er derfor en særskilt utfordring å sikre en helhetlig planlegging, der virkninger for naturmangfoldet ses i sammenheng for større områder og flere tiltak.

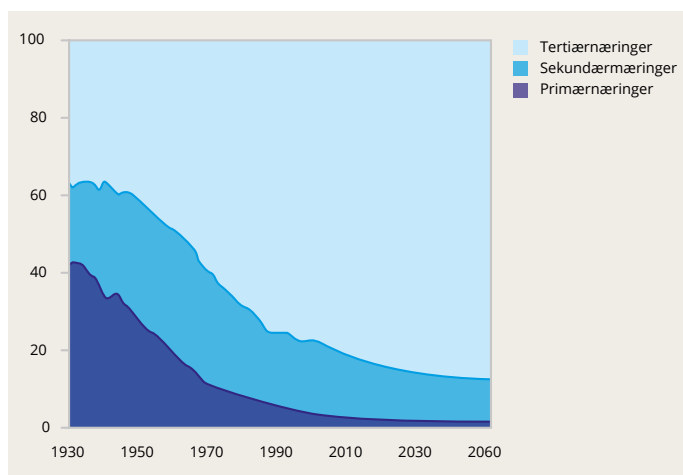
Det er viktig at kommunene og fylkeskommunene har kunnskap om ulike økosystemers betydning for klimatilpasning. Natur som våtmarker, myrer, elvebredder og skog kan dempe effektene av klimaendringer, og er viktig å ivareta i arealplanleggingen.

Kulturminner og kulturmiljøer er viktig for identitet og tilknytning, og er en viktig ressurs for næringsutvikling. De viktigste årsakene til tap eller svekking av kulturminneverdiene er økende utbyggingspress og manglende bruk av bygningsmiljøer, som følge av nedleggelse i tradisjonell industri og gårdsdrift. Kommunene har hovedansvaret for å identifisere, verdsette og forvalte verneverdige kulturminner i tråd med nasjonale mål. Fylkeskommunen og Sametinget har ansvar for å ivareta de nasjonale kulturminneinteressene og bistå kommunene med veiledning.

Regjeringen bidrar med tilskudd til å ivareta kulturminner, natur og friluftsområder og bidrar til å styrke kunnskapsgrunnlaget gjennom kartlegging, forskning og formidling.

Fremtidsrettet næringsutvikling, innovasjon og kompetanse

Et hovedtrekk i næringsutviklingen har i mange år vært at primærnæringene og industrien blir mer effektive og har nedgang i sysselsettingen. Samtidig vokser offentlig og privat tjenesteyting, og disse næringene konsentreres til byene. Denne trenden forventes å fortsette i årene som kommer. Industri, landbruk og fiske er likevel viktig i mange kommuner.

Sysselsatte personer etter hovednæring. Prosent.

KILDE: STATISTISK SENTRALBYRÅ OG FINANSDEPARTEMENTET 2013.

Regjeringen ønsker å bidra til næringsutvikling og innovasjon i alle deler av landet. Den vil legge til rette for sterke næringsklynger, for et godt samspill mellom by og omland, og for at forskning, utdanning og kompetanse bidrar til fremtidig næringsutvikling. Regjeringen har satt i gang et utviklingsprogram for byregioner som mange kommuner deltar i. Kommunene og fylkeskommunene har en sentral rolle i å legge til rette for næringsutvikling ved å integrere innovasjon og kompetanse i planleggingen og sette av tilstrekkelige arealer til næring.

Tilgang på arbeidskraft med relevant kompetanse, samt opprettholdelse og videreutvikling av eksisterende kompetanse i virksomheter, er avgjørende for å sikre økt verdiskaping, vekst og likeverdige levekår i hele landet. Regjeringen legger i 2016 frem en nasjonal kompetansestrategi som favner de største utfordringene på tvers av ulike sektormyndigheter og forvaltningsnivå innen utdannings-, arbeidsmarkeds- og næringsområdene. Regional planlegging gir et godt utgangspunkt for bedre samordning mellom forvaltningsnivåer og sektorer og mellom private og offentlige aktører på dette feltet.

Landbruket og utmarksressursene er viktige for mat- og planteproduksjon, bosetting og kulturlandskap i Norge. I tillegg er de en viktig ressurs for nye og grønne næringer. Det er et nasjonalt mål å legge til rette for økt verdiskaping knyttet til jord- og skogbrukets ressurser, blant annet gjennom satsing på grønt reiseliv, mat med lokal identitet og utnyttelse av bioenergi.

Under tre prosent av Norges totalareal er dyrket jord. Omdisponeringen av dyrket og dyrkbar jord til andre formål enn landbruk er redusert, og det er gitt tillatelse til betydelig nydyrking av jord senere år. Omdisponeringen er likevel betydelig, og god matjord er krevende å erstatte. I 2014 ble vel fem tusen dekar jord omdisponert. Det er en viktig oppgave i planleggingen å ta vare på god matjord, samtidig som jordvernet balanseres mot storsamfunnets øvrige behov. Regjeringen utarbeider en nasjonal bioøkonomistrategi for fornyelse og effektivisering i primærnæringene, samt en egen jordvernstrategi.

Planleggingen skal sikre naturgrunnlaget for samisk kultur, næringsutvikling og samfunnsnivå, og samiske interesser skal sikres deltakelse der disse berøres.

Reindriften er en arealavhengig næring, og den er mange steder en forutsetning for utvikling av samisk språk og kultur. Det er en viktig oppgave i planleggingen å sikre reindriftens arealer, og å avveie hensynet til reindriften opp mot andre samfunnsinteresser. Det er en særskilt utfordring å hindre at mange arealendringer, som hver for seg har små virkninger, til sammen kan gi varig reduksjon av arealer og økte forstyrrelser for reindriften.

Utvikling av områder for fritidsboliger og reiseliv gir grunnlag for viktig næringsutvikling i mange distriktskommuner. Landskapet og friluftslivsmulighetene er i denne sammenheng både en viktig ressurs, og et hensyn som må ivaretas gjennom kommunal og regional planlegging. For å sikre at vi i fremtiden kan ta vare på og utvikle utmarka på en god og effektiv måte, har regjeringen satt i gang et forenklingsarbeid innen utmarksforvaltningen.

Fiskeri- og havbruksnæringene er store eksportnæringer som bidrar til aktivitet og sysselsetting i hele landet, spesielt i mange lokalsamfunn langs kysten.

Regjeringen vil legge til rette for en forutsigbar vekst i lakse- og ørretoppdrettsnæringen, der miljømessig bærekraft vil være den viktigste forutsetningen for regulering av næringen. Den regionale og kommunale arealplanleggingen er viktig for å sikre fiskeri- og havbruksnæringenes langsiktige arealbehov. Samtidig som det settes av tilstrekkelig areal til fremtidig havbruk, må bruken av allerede tildelt areal optimaliseres og miljøhensyn vektlegges. Planleggingen må også ivareta andre samfunnsinteresser og hensyn i kystsonen. Regjeringen vil bidra med veiledning for helhetlig forvaltning og planlegging i sjø, samt bidra til utvikling av planverktøy og bedre kunnskapsgrunnlag.

Norge har store mineralressurser som det moderne samfunnet har behov for, og utvinning kan gi grunnlag for verdiskaping. Den geofysiske kartleggingen av mineralressurser i Norge videreføres. Kunnskapen kan på sikt gi økt verdiskaping og nye arbeidsplasser. Den regionale og kommunale arealplanleggingen er viktig for å sikre tilgjengelighet til gode mineralforekomster i fremtiden, og for å ivareta andre miljø- og samfunnshensyn.

REGJERINGENS FORVENTNINGER TIL REGIONAL OG KOMMUNAL PLANLEGGING

- Fylkeskommunene og kommunene legger vekt på reduksjon av klimagassutslippene, energiomlegging og energieffektivisering gjennom planlegging og lokalisering av næringsvirksomhet, boliger, infrastruktur og tjenester.
- Fylkeskommunene og kommunene tar hensyn til klimaendringer og risiko og sårbarhet i sin samfunns- og arealplanlegging og byggesaksbehandling. Kommunene sikrer at det utarbeides risiko- og sårbarhetsanalyser for utbyggingsplaner, som gir et godt kunnskapsgrunnlag for å forebygge og redusere aktuelle risiko- og sårbarhetsforhold. Det tas særlig hensyn til naturfarer og eksisterende og fremtidige klimaendringer.
- Fylkeskommunene og kommunene identifiserer viktige verdier av naturmangfold og landskap, friluftsliv, kulturminner og kulturmiljø, og ivaretar disse i regionale og kommunale planer. Tilgjengelig kunnskap tas aktivt i bruk og samlede virkninger synliggjøres og tas hensyn til.
- Fylkeskommunene legger til rette for bedre tilgang på kompetent og relevant arbeidskraft som møter det regionale arbeidsmarkedets behov. Planleggingen skjer i partnerskap med utdannings-, arbeidsmarkeds- og næringsaktørene, og på tvers av sektorer og forvaltningsnivåer.
- Fylkeskommunene og kommunene samarbeider om planlegging for verdiskaping, bærekraftig næringsutvikling og innovasjon i partnerskap med næringslivet og regionale og lokale aktører. Det settes av tilstrekkelige arealer for næringsutvikling som ivaretar næringslivets behov, og som er lokalisert ut fra hensynet til samordnet bolig-, areal- og transportplanlegging.
- Fylkeskommunene og kommunene sikrer viktige jordbruksområder, og legger til rette for nye og grønne næringer i tilknytning til jordbruk og skogbruk, som grønt reiseliv, mat med lokal identitet og utnyttelse av bioenergi.
- Fylkeskommunen og kommunene sikrer naturgrunnlaget for samisk kultur, næringsutvikling og samfunnsliv, og samiske interesser sikres deltakelse i planleggingen der disse berøres. Planleggingen sikrer reindriftens arealer, samtidig som hensynet til reindriften veies opp mot andre samfunnsinteresser.
- Fylkeskommunene og kommunene sikrer tilstrekkelig areal til fiskeri- og havbruksnæringen i kystsoneplanleggingen, og aweier dette mot miljøhensyn og andre samfunnsinteresser. Arealbehovet ses i et regionalt perspektiv.
- Fylkeskommunene og kommunene sikrer tilgjengelighet til gode mineralforekomster for mulig utvinning, aweid mot miljøhensyn og andre samfunnsinteresser. Behovet for og tilgangen på byggeråstoffer ses i en regional sammenheng.
- Det tas hensyn til Forsvarets arealbehov når dette er nødvendig for å ivareta landets forsvarsevne og i henhold til nasjonale forsvarsplaner.

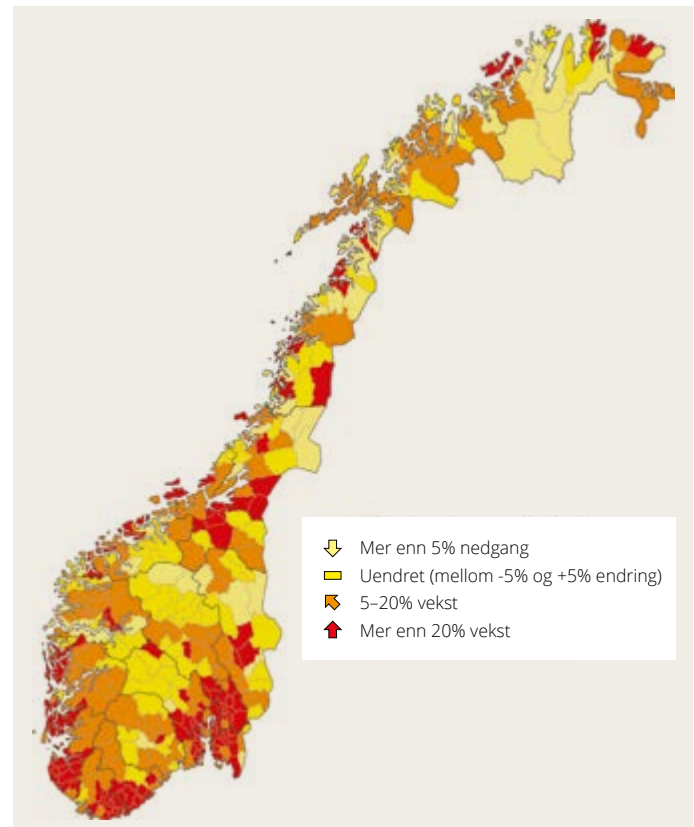
ATTRAKTIVE OG KLIMAVENNLIGE BY- OG TETTSTEDSOMRÅDER

Befolkningsveksten i byene og tettstedene fører til press på arealer og infrastruktur, og gir utfordringer for trafikkavvikling, helse og miljø. Samtidig gir veksten muligheter til å finne nye løsninger for byutvikling, næringsutvikling og transport. Regjeringen er opptatt av et godt samarbeid med fylkeskommunene og kommunene om å få ned klimagassutslippene, og å skape velfungerende byer og tettsteder for næringsliv og befolkning. God planlegging er avgjørende for å sikre effektiv arealbruk, et miljøvennlig transportsystem, tilstrekkelig boligbygging, sunne og trygge omgivelser og gode levekår for alle.

Samordnet bolig-, areal- og transportplanlegging

Befolkningsveksten i Norge skyldes i stor grad innvandring, og at vi lever lengre. Særlig er veksten stor i byer og tettsteder. Over 80 prosent av Norges befolkning bor i dag i byer og tettsteder, og det er også her vi forventer den sterkeste veksten de kommende årene.

Samtidig med at byene og tettstedene vokser, er manglende samordning av transportsystem og bolig-, nærings- og arbeidsplasslokaliseringer en utfordring. For å redusere byspredning, transportbehov og klimagassutslipp, må vi utvikle kompakte byer og tettsteder, og bygge tett rundt kollektivknutepunkt. Dette reduserer arealforbruk og transportbehov, og styrker grunnlaget for kollektivtransport, sykkel og gange. Ny byutvikling og boligbygging skjer allerede gjennom transformasjon og fortetting mange steder, og det er fortsatt et stort potensial for å øke arealutnyttelsen i de fleste byer og tettsteder.

Forventet befolkningsvekst i kommunene, prosentvis endring fra 2014 til 2040. KILDE: STATISTISK SENTRALBYRÅ.

Utbyggingsmønster og transportsystem må samordnes på tvers av kommunegrensene i samarbeid mellom kommunene, fylkeskommunene og staten. Regjeringen vedtok i 2014 nye statlige planretningslinjer for samordnet bolig-, areal- og transportplanlegging. Disse skal legges til grunn både ved statlig, regional og kommunal planlegging, og bidra til en fremtidsrettet by- og tettstedsutvikling.

Regional planlegging bør avklare utbyggingsmønster og hovedtrekkene i transportsystemet. Det bør trekkes langsiktige grenser mellom by- og tettstedsområder og store sammenhengende landbruks-, natur- og friluftsområder. Den regionale og kommunale planleggingen har også en viktig oppgave i å legge til rette for tilstrekkelig boligbygging som del av en samordnet bolig-, areal- og transportplanlegging. Dette er særlig viktig i områder med press på boligmarkedet. Det bør legges til rette for variert utbygging tilpasset ulike gruppers behov, herunder barnefamilier, eldre og flyktninger. Regjeringen utarbeider en egen handlingsplan for å bidra til et bedre fungerende boligmarked.

Et fremtidsrettet og miljøvennlig transportsystem

Befolkningsveksten skaper økt behov for persontransport, særlig i og rundt byene og tettstedene. Behovet for godstransport forventes å følge den økonomiske aktiviteten. Omstillingen til lavutslippssamfunnet innebærer at utslipp fra transport må reduseres betydelig.

Regjeringen vil utvikle et moderne og fremtidsrettet transportsystem, som gjør trafikkavviklingen raskere, sikrere og mer miljøvennlig. Mellom regioner er det behov for mer effektive vei og jernbaneforbindelser. I by- og tettstedsområdene er det særlig behov for investeringer i kollektivtransport, sykkel og gange. Prinsippene for samordnet areal- og transportplanlegging må legges til grunn for fremtidig samfunnsutvikling, for å redusere transportbehovet og styrke miljøvennlig transport.

Regjeringen investerer i betydelige jernbaneløft rundt de store byene, herunder Intercitysatsingen. Regjeringen

forventer at regional og kommunal planlegging støtter opp om satsingene gjennom høy arealutnyttelse rundt stasjonsområdene. Nasjonal sykkelstrategi, nasjonal gåstrategi og en egen belønningsordning for tiltak som tilrettelegger for gang- og sykkelveier, skal samtidig fremme sykkel og gange som transportformer. Regjeringen oppfordrer fylkeskommunen og kommunene til å gjennomføre tiltak som gjør sykling og gange trygt og attraktivt.

I storbyområdene er det et nasjonalt mål at transportveksten skal tas med kollektivtransport, sykkel og gange. Dette krever betydelig omstilling og innsats. I de største byområdene bidrar regjeringen til fylkeskommunale og kommunale tiltak for kollektivtransport, sykling og gange gjennom bypakker og kommende bymiljøavtaler. For å sikre bedre samordning av utbyggingsmønster og investeringer i transportnettet innføres i tillegg forpliktende byutviklingsavtaler mellom staten og storbyområdene.

En økt satsing på en konkurransedyktig godstransport og en bærekraftig transportmiddelfordeling er nødvendig. Det er et nasjonalt mål at en større andel av godstransporten skal skje på sjø og jernbane. Fylkeskommunene og kommunene i samarbeid med statlige fagmyndigheter har ansvar for at godsterminaler og havner prioriteres i planleggingen. Godsterminaler og havner utvikles som effektive logistikknutepunkter, og farledene for skipstrafikken tas hensyn til. Virksomheter som skaper tungtransport bør søkes lokalisert til områder med god tilgjengelighet til jernbane, havner og hovedveinett.

Regjeringen har som mål å halvere planleggingstiden for store vei- og jernbaneutbygginger. Økt bruk av statlig plan, samordningsforsøket for innsigelser, og forenklingene som gjøres i plan- og bygningsloven er noen viktige tiltak. Dette

vil kunne forenkle prosessene i store samferdselsprosjekter, samtidig skal andre viktige samfunnsinteresser ivaretas. Fylkeskommunen og kommunene bør bidra aktivt i arbeidet med konseptvalgutredninger og statlige planprosesser for store samferdselstiltak, og tilrettelegge for effektive prosesser og rask behandling av kommunedelplaner og reguleringsplaner.

Levende by- og tettstedssentre

Nærhet til markeder, kompetansemiljøer og kvalifisert arbeidskraft, gjør at byene og tettstedene får en stadig viktigere rolle i næringsutvikling og verdiskaping. Byene og tettstedene har også funksjon som knutepunkt for omlandet rundt, og som motor for regional utvikling. Samtidig kommer flere til å bo i byer og tettsteder. Vi må derfor utvikle steder som både er attraktive for næringslivet, og som er sunne og gode å bo i.

Et levende sentrum med et variert tilbud av boliger, handel, tjenester og kultur er viktig for byer og tettsteders attraktivitet og konkurransekraft. Mange sentrumsområder har i dag lite liv og aktivitet, samtidig som sentrumshandelen taper markedsandeler. For å styrke by og tettstedssentrene, er det derfor viktig at kommunene har en aktiv og helhetlig sentrumspolitik og tilrettelegger for etablering av både boliger, arbeidsplasser, handel og servicefunksjoner i sentrum. Kompakt by- og tettstedsutvikling vil bidra til økt aktivitet i sentrum, samtidig som korte avstander mellom bolig og daglige gjøremål gjør hverdagen enklere. God tilrettelegging for gående vil også gi økt aktivitet i sentrum. Kommunene og privat næringsliv oppfordres til å samarbeide om sentrumsutviklingen.

Vi vil i fremtiden etterspørre byer og tettsteder med både urbane og grønne kvaliteter, og med attraktive byrom, møteplasser og utearealer. God arkitektur,

historiske bygninger og bymiljøer bidrar til stedsidentitet og positive opplevelser av sentrum, og er ressurser som bør utnyttes for å utvikle attraktive by- og tettstedssentre.

Helse og trivsel

Nærmiljøet vårt er viktig for helse, trivsel og oppvekst. Støy og lokal luftforurensning gir imidlertid negative helseeffekter i flere byer og tettsteder. Den største forurensningskilden er veitrafikk. Barn, eldre og hjerte- og lungesyke er spesielt sårbare for luftforurensning. Det er samtidig en økende sykdomsutvikling knyttet til levevaner og en aldrende befolkning, og i en del byer er det utfordringer knyttet til dårlige levekår i enkelte områder.

Befolkningsveksten, økt innvandring og en aldrende befolkning har stor betydning for framtidig planlegging knyttet til folkehelse, samfunnsutvikling og sosial infrastruktur. Regjeringen har som mål å skape et samfunn som fremmer helse hos hele befolkningen, som reduserer sosiale helseforskjeller og som fremmer helsevennlige valg. Gjennom planleggingen kan fylkeskommunene og kommunene legge til rette for gode lokalsamfunn og boligområder, fysisk aktivitet og et mer helsefremmende miljø. En større andel eldre betyr at det bør legges til rette for at flest mulig kan bo hjemme og klare seg selv i hverdagen. Ved å skape felles møteplasser og legge til rette for deltakelse i sosiale og kulturelle aktiviteter, kan planleggingen bidra til integrering og tilhørighet for alle befolkningsgrupper.

Fysisk aktivitet kan forebygge, utsette eller lindre flere kroniske sykdommer. Gjennom planleggingen kan det legges gode rammer for en sunnere livsstil med økt aktivitet for alle grupper i befolkningen. Kommunene kan bidra til økt fysisk aktivitet gjennom å gjøre det mulig

for befolkningen å sykle og gå mer i dagliglivet, og ved å sikre god tilgang til områder for lek, idrett, rekreasjon og nærfriluftsliv for både barn, unge og voksne. Disse områdene bør være tilgjengelige uten bruk av bil.

Arbeidet med å tilrettelegge for fysisk aktivitet bør foregå i samarbeid mellom kommunene, grunneiere og idretts- og friluftslivsorganisasjoner. Barn og unge har rett til å delta og ha innflytelse i planarbeidet, og de kan gi viktige innspill om eget oppvekstmiljø.

Siden veksten i byer og tettsteder i stor grad vil skje gjennom transformasjon og fortetting, er det særlig viktig å bevare naturverdiene og mulighetene for friluftsliv i nærmiljøet. Det er også viktig at utbyggingen ikke skaper mer sårbarhet for naturhendelser og klimaendringer.

Sammenhengende grønnstruktur og åpne vannveier i og

rundt norske byer og tettsteder bidrar til naturmangfold, opplevelser, kunnskap og livskvalitet, og kan dempe effektene av klimaendringer.

Universell utforming skal legges til grunn i planleggingen for å gjøre samfunnet tilgjengelig for alle, og for å forhindre diskriminering av enkelte grupper.

Regjeringen støtter kunnskapsutvikling gjennom midler til forskning, områdeprogram og ulike pilot- og forbildeprosjekter for by- og tettstedsområder. Plansatsingen rettet mot de fire største byområdene skal medvirke til fremtidsrettet byplanlegging, bedre bymiljø og økt boligbygging i storbyområdene. Gjennom Husbanken og storbytilskuddet gis det også støtte til områderettede fysiske og sosiale tiltak.

REGJERINGENS FORVENTNINGER TIL REGIONAL OG KOMMUNAL PLANLEGGING

- Fylkeskommunene og kommunene fastsetter regionalt utbyggingsmønster, senterstruktur og hovedtrekkene i transportsystemet, herunder knutepunkter for kollektivtrafikken. Gjennom planleggingen trekkes langsiktige grenser mellom by- og tettstedsområder og store sammenhengende landbruks-, natur- og friluftsområder. Staten, fylkeskommunene og kommunene legger vedtatte planer til grunn for egne vedtak.
- Den regionale og kommunale planleggingen legger til rette for tilstrekkelig og variert boligbygging, lokalisert ut fra hensynet til samordnet bolig-, areal- og transportplanlegging.
- Kommunene sikrer høy arealutnyttelse rundt kollektivknutepunkt, tilrettelegger for økt bruk av sykkel og gange i dagliglivet, og sikrer sammenhengende gang- og sykkelforbindelser av høy kvalitet. Potensialet for fortetting og transformasjon utnyttes før nye utbyggingsområder tas i bruk.
- Fylkeskommunene og kommunene bidrar aktivt i arbeidet med konseptvalgutredninger og statlige planer for store samferdselstiltak. Kommunene tilrettelegger for effektive prosesser og rask behandling av kommunedelplaner og reguleringsplaner for samferdselstiltak.
- Kommunene bidrar i samarbeid med statlige fagmyndigheter til at godsterminaler og havner prioriteres i planleggingen, og at disse utvikles som effektive logistikknutepunkter.
- Fylkeskommunene og kommunene i storbyområdene legger til grunn at transportveksten skal tas med kollektivtransport, sykkel og gange, og følger aktivt opp bymiljøavtaler og byutviklingsavtaler med staten.
- Kommunene har en aktiv og helhetlig sentrumspolitikk for å skape et godt og levende bymiljø. Kommunene tilrettelegger for etablering av boliger, arbeidsplasser, handel, service og sosiale møteplasser i sentrum. Et forpliktende samarbeid mellom kommunen og privat næringsliv bør vektlegges. Arkitektur, kulturminner, landskapsverdier, vann og grønne elementer tas aktivt i bruk som ressurser i sentrumsutviklingen.
- Kommunene sikrer trygge og helsefremmende bo- og oppvekstmiljøer, frie for skadelig støy og luftforurensning.
- Kommunene tar vare på naturverdiene og legger til rette for fysisk aktivitet og trivsel for hele befolkningen ved å sikre sammenhengende grønne strukturer, åpne vannveier og nær tilgang til områder for lek, idrett, rekreasjon og nærfriluftsliv.
- Kommunene legger prinsippene om tilgjengelighet og universell utforming til grunn i planlegging av omgivelser og bebyggelse.

UTGITT AV:

**KOMMUNAL- OG MODERNISERINGSDEPARTEMENTET
I SAMARBEID MED ØVRIGE DEPARTEMENTER**

OFFENTLIGE INSTITUSJONER KAN BESTILLE FLERE
EKSEMPLARER FRA:

DEPARTEMENTENES SIKKERHETS- OG SERVICEORGANISASJON

INTERNETT: WWW.PUBLIKASJONER.DEP.NO

E-POST: PUBLIKASJONSBESTILLING@DSS.DEP.NO

TELEFON: 22 24 00 00

PUBLIKASJONSKODE: H- 2347 B

DESIGN: MELKEVEIEN DESIGNKONTOR

TRYKK: 07 MEDIA 06/2015 - OPPLAG 15000